

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე

მიქვინთისა და ცხუმ-ათხაჭეთის ეპარქია

აფხაზეთის საკათალიკოსო, ისტორიულად ქართული ეკლესიის ერთ ნაწილს წარმოადგენდა, რომლის მეორე ნაწილი იყო ქართლის საკათალიკოსო.

ზოგად ქართული ეკლესიის მთლიანობა მიიღწეოდა საერთო საეკლესიო სამართლით, საერთო სჯულისკანონით, საერთო ქართული საღვთისმსახურო ენით, საერთო ტრადიციებითა და საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის საერთო მეთაურობით.

აფხაზეთისა და ქართლის პირველიერარქთა შორის ერთს უხუცესი, ხოლო მეორეს უმრწემესი ეწოდებოდა.

ერთიან ქართულ ეკლესიაში წოდება „კათალიკოსი“ შეესაბამებოდა ბერძნული საპატრიარქოების „მიტროპოლიტი“ წოდებას. როგორც ბერძნული საპატრიარქოს მიტროპოლიტს

უშუალოდ ექვემდებარებოდნენ თავისი ეპისკოპოსები, ასევე ქართლის კათალიკოსს ექვემდებარებოდნენ აღმოსავლეთ საქართველოს ეპისკოპოსები, ხოლო აფხაზეთის კათალიკოსს დასავლეთ საქართველოს ეპისკოპოსები, ორივე ეს საკათალიკოსო ერთიანი ქართული ეკლესიის მხოლოდ საეკლესიო ადმინისტრაციული ერთეულები (სამიტროპოლიტო ოლქები) იყვნენ. როგორც ითქვა, მათი ზემდგომი საეკლესიო ინსტიტუტი იყო საერთო სჯულისკანონის და საეკლესიო სამართლის შემუშავებელი ადგილობრივი საეკლესიო კრებები. პატრიარქის მოვალეობა იყო უზუნველყო სრულიად საქართველოს ეკლესიაში (ე.ი. ქართლისა და აფხაზეთის საკათალიკოსოებში) საერთო სჯულისკანონის დაცვა.

აფხაზეთისა და ქართლის კათალიკოსთა მონაწილეობით საეკლესიო კრებების მიერ გამოცემულ კანონებს მთელს საქართველოში (ცხადია აფხაზეთშიც) სავალდებულოდ აღსასრულებელი ძალა ენიჭებოდა (მათ შორის სამოქალაქო სამართლის სფეროშიც). მაგ. XVI საუკუნის საეკლესიო სამართლის ძეგლში, რომელსაც „სამართალი კათალიკოსთა“ ეწოდება, ნათქვამია: „ქ. სახელითა და ღვთისათა: - მე ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ყოვლისა საქართველოისა კათალიკოზმან პატრიარქმან მალაქია, მე ქრისტეს მიერ კურთხეულმან აფხაზეთის კათალიკოზმან მამათმთავარმან ევდემონ, დავსხედით და შევკრიბენით ყოველნი ეპისკოპოზნი აფხაზეთისანი .....დავიდევით სჯულისკანონი და ჩვენცა იმისგან გამოვიდევით.... და სჯულისკანონიცა ასრე ბრძანებს“ .... (ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I. 1963, გვ. 393-397).

აფხაზეთის საკათალიკოსოს ამ საეკლესიო კრებამ სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის მეთაურობით გამოსცა 15 კანონი. ამ კრების კანონები სავალდებულოდ აღსასრულებელი იყო მთელი საქართველოს ტერიტორიაზე, თუმცა ის აფხაზეთში იქნა მიღებული და ისინი აფხაზეთის საკათალიკოსოს ეპისკოპოსებმა დაამტკიცეს, ესენი იყვნენ ქუთათელი, გენათელი, ჭყონდიდელი, ბედიელი, მოქველი, დრანდელი, ცაგერელი, ხონელი, ნიკორწმიდელი, ცაიშელი (ჩიშელი) ეპისკოპოსები.

„უხუცეს“ პირველიერარქად ანუ „საქართველოს პატრიარქად“, როგორც წესი, ირჩევდნენ მცხეთელ კათალიკოსს, მაგრამ განსაკუთრებულ შემთხვევებში ბიჭვინთელ ანუ აფხაზეთა კათალიკოსს გადაეცემოდა ეს ტიტული („საქართველოს პატრიარქი“).

მაგალითად შაჰ-აბასის შემოსევების შემდეგ (XVII ს-სა და XVIII ს-ის I ნახევარში) აღმოსავლეთ საქართველოს სამეფოებმა დაკარგეს სუვერენიტეტი (მუსულმანური მმართველობის ქვეშ მოექცნენ), ხოლო დასავლეთ საქართველო ძველებურად მართლმადიდებელ მეფე-მთავართა მიერ იმართებოდა.

ამ ფაქტმა გაზარდა დასავლეთ საქართველოს მმართველთა (მეფეთა და კათალიკოსთა) ავტორიტეტი, რაც მათ ტიტულატურაშიც აისახა-აფხაზეთის კათალიკოსთა ტიტულატურაში გამოჩნდა ტიტული „საქართველოს პატრიარქი“, მაგალითად, XVIII ს-ის აფხაზეთის კათალიკოსი გრიგოლი თავის მიერ გამოცემული დოკუმენტებს ხელს აწერს ასე – „გრიგოლ

მწყემსი ქრიტეს მიერ ყოვლისა საქართველოსა კათალიკოსი“ („ქართული სამართლის ძეგლები“, III, გვ. 675); ასევე ზოგიერთი სხვა აფხაზეთის კათალიკოსიც თავის თავს საქართველოს პატრიარქს უწოდებდა XVII ს-ის ბოლოსა და XVIII ს-ის დასაწყისში, ანუ ის არა მხოლოდ აფხაზეთის არამედ სარულიად საქართველოს უხუცესს პირველიერარქად თვლიდა თავის თავს. ეს ფაქტი ასახულია უცხოურ წყაროებშიც. უცხოური წყაროების თანახმად ამ ეპოქაში აფხაზეთის კათალიკოსი სრულიად საქართველოს (იბერიის) უხუცეს (უპირატეს) პირველიერარქად ითვლებოდა, მაგალითად ანტიოქია-იერუსალიმის პატრიარქი დოსითეოსი(XVII ს.) ამის შესახებ წერდა –

„იბერიაში ორი ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსია, რომელთაც ქართველები უწოდებენ კათალიკოსებს. ქვემო იბერია, რომელსაც ძველად კოლხეთს და ლაზიკას უწოდებდნენ, აქვს ეპარქიები იმერეთში, გურიაში, სამეგრელოში, აფხაზეთში, სვანეთსა და მესხეთის ნაწილში. ზემო და ქვემო იბერიას შორის საზღვარი არის ქედი, რომელიც კავკასიის მთებში იწყება, ქართულად ქულფარგი ეწოდება, ქვემო იბერიის კათალიკოსი პატივით უფრო მეტია ზემო იბერიის კათალიკოსზე, რადგანაც ის უკვე ისავროსის დროს, 720 წელს, კათალიკოსი იყო ქვემო იბერიისა ... იბერები ქვემო იბერიის კათალიკოსს მიიჩნევენ უფროს კათალიკოსად, რადგანაც მეფე, ე.ი. იმერეთის თავი, მათთან იწოდება მთელი იბერიის მეფეთა-მეფედ“ (დოსითეოსი, იერუსალიმელი პატრიარქები, თავი V, გვ. 510, წიგნიდან: „სარდული მიტროპოლიტი მაქსიმი, ქართული ეკლესია და მისი ავტოკეფალია. თეოლოგია, ათენი, 1966 წ.).

დას. საქართველოს ეკლესიას უცხოელები უწოდებდნენ „ქვემო იბერიის ეკლესიას“. იხ. სარდელი მიტროპოლიტი მაქსიმი, საქართველოს ეკლესია და მისი ავტოკეფალია „თეოლოგია“, ათენი, 1966.

საქართველოს ანუ იბერიის სამეფოს მთლიანობა დაარღვია თავდაპირველად VI ს-ში სპარსთა, ხოლო VII ს-ში არაბთა შემოსევება, ამის შედეგად VIII ს-დან საქართველოს კუთხეებში ჩამოყალიბდა რეგიონალური ქართული სახელმწიფოები. ერთერთი ასეთი იყო აფხაზთა სამეფო.

VIII საუკუნის II ნახევარში შექმნილ „აფხაზთა სამეფოში“ შევიდა და მისი ძირითადი ნაწილი გახდა იბერიის სამეფოს ყოფილი ტერიტორიები დასავლეთ საქართველოში – ეგრისი, გურია, თაკვერი, არგვეთი, სვანეთი, ამიტომაც აფხაზთა სამეფოს VIII-X საუკუნეებში „ქვემო იბერიას“ უწოდებდნენ. არსებობდა ორი იბერია: ზემო იბერია – ანუ აღმოსავლეთი საქართველო და „ქვემო იბერია“ – ანუ დასავლეთი საქართველო. საერთოდ, IV ს-დანვე დასავლეთ საქართველო (ქვემო იბერია) მცხეთის ანუ ერთიანი იბერიის ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდა IV ს-დანვე. ამის შესახებ წერს რუს-ურბნისის კრება: (წმიდა ნინომ მოაქცია ყოველი სავსება ყოველთა ქართველთა ნათესავისა მცხოვრებნი როგორც აღმოსავლეთში ისე დასავლეთში, ამავე კრების განსაზღვრებით ანდრია მოციქულმა სახარება იქადაგა ყოველსა ქვეყანასა საქართველოსასა, სომხური საეკლესიო წყაროებიც აღნიშნავენ, რომ დასავლეთ საქართველო იმყოფებოდა მცხეთის საეკლესიო იურისდიქციაში. მაგალითად, ამ წყაროებში აღინიშნება რომ კირიონი ქართ-

ლის კათალიკოსი VI ს-ის ბოლოსა და VII ს-ის დასაწყისში მართავდა დასავლეთ საქართველოს ეპარქიებსაც. კირიონი, „ეგრისის, გუგარქისა და ქართლის არქიეპისკოპოსად ანუ კათალიკოსად იყო ნაკურთხი „წინანდელ წესთა თანახმად“ (იოანე დრასხანაკერტელი, „სომხეთის ისტორია“, გვ. 10).

მეორე იერუსალიმელი პატრიარქი ხრისანფი ამბობს: „...საქართველოში, რომელსაც ადრე იბერია ერქვა, იყო ორი ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსი, რომელთაც ჩვეულების თანახმად უწოდებენ კათალიკოსებს და არა არქიეპისკოპოსებს. ასე მათ მარტო ქართველები უწოდებენ. ამათგან ერთი, ე.ი. არქიეპისკოპოსი ქვემო იბერიისა, იწოდება იმერეთის, ოსეთის, გურიის და სრულიად ქვემო იბერიის უნეტარეს კათალიკოსად, ანუ მარტივად, სრულიად იბერიის უნეტარეს კათალიკოსად, როგორც უფროსი ზემო იბერიის კათალიკოსზე. ხოლო მეორე, ე.ი. ზემო იბერიისა, იწოდება ქართლის, კახეთის, ალვანეთის და სრულიად ზემო იბერიის უნეტარეს კათალიკოსად... რომელი იმპერატორის დროს, ან რომელ კრებაზე გახდა ის საარქიეპისკოპოსო, ჩვენ ზუსტად ვერ დავადგინეთ, მაგრამ 26 ივნისის სვინაქსარში ვპოულობთ, რომ იოანე, გოთეთის ეპისკოპოსი, ხელდასხმული იქნა იბერიის კათალიკოსის მიერ, რადგანაც რომაულ ქვეყნებში ბატონობდა ხატმებრძოლთა ერესი, ასე რომ, როგორც ჩანს, ერეკლეს შემდეგ ისაგრამდე ქვემო იბერია საარქიეპისკოპოსო გახდა...“ (დოსითეოსი, იერუსალიმელი პატრიარქები, თავი V, გვ. 510, წიგნიდან: „სარდელი მიტროპოლიტი მაქსიმი, ქართული ეკლესია და მისი ავტოკეფალია. თეოლოგია, ათენი, 1966 წ.).

ეს იერუსალიმელი პატრიარქები XVII საუკუნეში ცხოვრობდნენ.

XVIII საუკუნის II ნახევარში აღსდგა აღმოსავლეთ საქართველოში სახელწიფოებრივი სუვერენიტეტი და სამეფო ტახტი კვლავ მართლმადიდებელმა ხელმწიფებმა დაიჭირეს, ამ ფაქტმა ძველი ავტორიტეტი დაუბრუნა მცხეთელ კათალიკოსს, და ის ძველებურად „უხუცეს“, პირველპატრიარქად იქცა ქართულ საეკლესიო სამყაროში.

ეს ფაქტი საეკლესიო სამართლის სფეროშიც აისახა, მაგალითად, აფხაზ კათალიკოსთა ტახტზე მჯდომი წმ. დოსითეოს ქუთათელის დროს ანტონ კათალიკოსის დიკასტერიის (საეკლესიო სასამართლოს) სამართლის სფეროში შედიოდა აღმოსავლეთთან ერთად დასავლეთ საქართველოც (მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს საეკლესიო კრებები, 2003, ტ. III. გვ. 7-9). სამართლებრივად და ადმინისტრაციულად XVIII ს-ის ბოლოს დოსითეოს ქუთათელის დროს ისევე, როგორც ყოველთვის IV ს-დან საქართველოს ეკლესია ერთიანი იყო.

XIX ს-ში მთელი ეს სისტემა მოიშალა, რადგანაც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია გააუქმა რუსეთის საიმპერატორო ხელისუფლებამ.

1917 წლის რუსეთის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ რუსეთის მთავრობამ (1917 წლის 25 ივლისს მინისტრთა თავმჯდომარე ა. კერენსკისა და უწმიდესი სინოდის ობერპროკურორის ა. კარტაშევის ხელისმწვერით) დაუბრუნა საქართველოს ეკლესიას ავტოკეფალია, რომელიც იქამდე 1917 წლის (12) 25 მარტის აქტის საფუძველზე აღდგენილად გამოაცხადეს

საქართველოს ეკლესიის მღვდელმთავრებმა და მრევლმა (იქვე, ტ. III, გვ. 121).

ავტოკეფალიის გამოცხადების შემდეგ საეკლესიო კრებამ ეკლესიის პირველიერარქს აღუდგინა სრულიად საქართველის კათალიკოს პარტიარქის ტიტული, მაშასადამე ის აერთიანებდა საუკუნის მანძილზე უკვე არ არსებული (გაუქმებული) ქართლისა და აფხაზეთის საკათალიკოსოებს და მას უკვე უშუალოდ ექვემდებარებოდა დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს ეპისკოპოსები.

ამის შემდეგ ტიტული მიტროპოლიტი აღნიშავდა მხოლოდ პატივს ეპისკოპოსისა და არა იერარქიულ თანამდებობას. ამჟამად ეს ტიტული მხოლოდ საეპისკოპოსო ჯილდოს წარმოადგენს. შესაბამისად ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიის მმართველის თანამდებობრივი ტიტული არის ეპისკოპოსი და მას ღვაწლისათვის შესაძლოა ჯილდოს სახით ებოძოს მთავარეპისკოპოსის ანდა მიტროპოლიტის წოდება.

1917 წლის საეკლესიო კრების მიერ საქართველოს პატრიარქს მიენიჭა უფლება მუდმივად ან დროებით მართავდეს რომელიმე ეპარქიასაც. 1917-18 წლების კრებებმა მას სამართავად გადასცა მცხეთა-თბილისის ეპარქია, ხოლო 2010 წლის კრებამ (წმ. სინოდმა) სამართავად გადასცა ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქია (ამასთანავე, ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიას უწოდა ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქია). (სხვადასხვა წლებში საქართველოს პატრიარქები სხვა ეპარქიებსაც მართავდნენ, მაგ. მანგლისისა, ქუთაისისა და სხვა).

შესაბამისად ამჟამად საქართველოს პეტრიარქი ასე იწოდება - „უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი, მცხეთა თბილისის მთავარეპისკოპოსი, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი, დიდი მეფე მამია ჩვენი ილია“.

დამატება ზოგიერთი ისტორიული ცნობისა:

ბაგრატ კურაპალატს – „ქართველთა მეფეს“ უღვაწია აფხაზეთის კათალიკოსის იურიდიული ცნობისათვის. მატიანე წერს: „ხოლო მან ბაგრატ გააჩინა და განაწესა კათალიკოსი აფხაზეთს ქრისტეს აქეთ 830 წელს“ (ქართლის ცხოვრება, ტ. I, გვ. 255).

ბაგრატ მეფის დროისათვის ქვემო იბერია საკათალიკოსოდ იქცა, ქართველთა მეფემ აფხაზეთში- „გააჩინა“ და „განაწესა“ კათალიკოსი.

IX საუკუნეშივე იბერიის ეკლესიაში იოანე გუთელი ეპისკოპოსი აკურთხეს.

ერთადერთი მიზეზი იმისა, რომ უცხოელთაგან გათავისუფლების შემდეგ აფხაზეთის სახელმწიფო, საეკლესიო, კულტურისა და ადმინისტრაციის ენად ქართული ენა გამოცხადდა, იყო ის, რომ აფხაზეთის სამეფოს მოსახლეობა იყო ქართული.

აფხაზეთის სამეფო ქართველთა სამეფოს წარმოადგენდა, სწორედ ამიტომაც უწოდებდნენ დასავლეთ საქართველოს უცხოელები „ქვემო იბერიას“.

დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსოს ცენტრი მოთავსებულ იქნა ბიჭვინთაში და ქართული ენით ადიდებდნენ უფალ ღმერთს მღვდელმსახურნი. ბიჭვინთა წარმოადგენდა ქრისტიანობის ერთ-ერთ უმთავრეს ცენტრს აფხაზეთში

აფხაზეთში იქმნებოდა მხოლოდ ზოგადქართული ხასიათის არქიტექტურული ძეგლები, საეკლესიო და სამონასტრო შენობები, მხოლოდ საქართველოსათვის დამახასიათებელი სამეკლესიანი ბაზილიკები, ჯვრის ტიპის გუმბათოვანი ტაძრები იმ თავისებურებებით, რომელიც მხოლოდ ქართული ძეგლებისათვისაა დამახასიათებელი. (გ. ჩუბინაშვილი).

რიგ უცხოურ წყაროებში „აფხაზეთი“ ნიშნავს მთელ საქართველოს, „აფხაზი“, საერთოდ, ქართველის მნიშვნელობით იხმარებოდა. აღნიშნულ საკითხზე ვრცელი ლიტერატურა არსებობს და დადასტურებულია, რომ რუსული წერილობითი წყაროების „აბასგი“, სომხურ-არაბულ-სპარსული წყაროების „აფხაზი“ და სხვა, ზოგადად, როგორც წესი, ქართველს ნიშნავს.

იმდროინდელ ქართულ წყაროებში „აფხაზი“ ნიშნავს ზოგადად ქართველს, დასავლელ ქართველს.

ბერძნულ და უცხოურ წყაროებში ქვემო ივერიის, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსო იხსენება ავტოკეფალურ ეკლესიად, მაგრამ ის ავტოკეფალური, ანუ დამოუკიდებელი იყო სწორედ უცხოური ეკლესიების მიმართ. ხოლო მცხეთის, ანუ ზემო ივერიის საკათალიკოსოსთან მას გააჩნდა უფროს-უმცროსობითი დამოკიდებულება

საპატრიარქოს მოწყობის სტრუქტურა ისეთი იყო, რომ მასში შედიოდა ორი საეკლესიო სამთავრო: მცხეთის (ანუ ქართლის) საკათალიკოსო, ბიჭვინთის (ანუ აფხაზეთის) საკათალიკოსო.

ქართულ საპატრიარქოში საკათალიკოსოები იმ ფორმით არსებობდნენ, როგორც ბერძნულ საპატრიარქოში სამიტროპოლიტოები. ბერძნულ სამიტროპოლიტოებში ერთ-ერთი რომელიმე დიდი ქალაქის ეპისკოპოსი წარმოადგენდა უფროსს, ანუ მთავარს და მას ექვემდებარებოდნენ მის ხელქვეით მყოფი საეპისკოპოსოების მეთაურები – ეპისკოპოსები. სამიტროპოლიტოებში ათეულობით საეპისკოპოსო არსებობდა, ხოლო მიტროპოლიტი, თავის მხრივ, ექვემდებარებოდა პატრიარქს. ასევე იყო მოწყობილი ქართული საკათალიკოსოებიც. აფხაზეთის კათალიკოსს ექვემდებარებოდნენ დასავლეთ საქართველოს ათეულობით ეპისკოპოსები, ხოლო, თავის მხრივ, ის ექვემდებარებოდა საქართველოს პატრიარქს. საპატრიარქო სტრუქტურა ისეთი იყო, რომ საქართველოს პატრიარქი იმავდროულად წარმოადგენდა ქართლის კათალიკოსს. ესე იგი, მას ორი ტახტი ეჭირა საქართველოს პატრიარქისა და ქართლის კათალიკოსისა, ამიტომაც შემდგომ უწოდეს კიდევ კათალიკოს-პატრიარქი.

აფხაზეთის ათეულობით კათალიკოზთაგან მოღწეულია ზოგიერთის გვარი: მალაქია აბაშიძე (1529-1632), ევდემოზ ჩხეტიძე (1557-1578), ექვთიმე I საყვარელიძე (1578-1605), 1600 წლისათვის აფხაზეთის კათალიკოსია ევდემონ საყვარელიძე (ქართული სამართლის)ეგლები, III, გვ. 386), XVII ს. 20-იან წლებში აფხაზეთის კათალიკოსია მალაქია გურიელი (1616-1639) (იქვე, გვ. 482); მაქსიმე მაჭუტაძე (1639-1657); XVII ს. 50-იან წლებში აფხაზეთის კათალიკოსია ზაქარია ქვარიანი (1657-1660), სვიმონ ჩხეტიძე (1660-1666), ევდემოზ II საყვარელიძე (1666-1669), ექვთიმე II საყვარელიძე (1669-1673), დავით ნემსაძე (1673-1696), გრიგოლ ლორთქიფანიძე (1696-1742), გერმანე

წულუკიძე - ბესარიონ ერისთავი (1755-1769) (რაჭის შტო ერისთავებისა) (იქვე, გვ. 880); 70-იან წლებში - აფხაზეთის კათალიკოსია იოსებ ბაგრატიონი (მეფის ძე) (იქვე, გვ.885), მაქსიმე ათაბაგი (1776-1795).

იმის შემდეგ, რაც ქართლისა და კახეთის სამეფოები იქცა სპარსეთის ვასალურ ქვეყნებად XVII საუკუნეში, დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკური ერთეულები (იმერეთის სამეფო სამთავროები) შედარებით თავისუფლებით სარგებლობდნენ, ამის გამო აფხაზეთის საკათალიკოსო, რომელიც მოიცავდა მთელ დასავლეთ საქართველოს, შედარებით უფრო გაძლიერდა. აფხაზეთის საკათალიკოსომ თავის თავზე აიღო ქართველობის, ქართული ქრისტიანობის, ანუ მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზრუნვის ტვირთი. ეს ის დროა, როცა სპარსელები და ოსმალები თბილისის სიონის მეჩეთად გადაკეთებას ცდილობდნენ, ხოლო ქართლის ერთ კათალიკოსს სტამბოლში აპატიმრებდნენ, ხოლო მეორეს სპარსელები თბილისის ციხეში ჰკლავდნენ.

იმ უდიდესი მისიის გამო, რომელიც თავის თავზე აიღო აფხაზეთის საკათალიკოსომ, XVII საუკუნის იერუსალიმელი პატრიარქები დაჟინებით ამტკიცებდნენ, რომ მათი დროისათვის აფხაზეთის, ანუ როგორც ისინი უწოდებდნენ, „ქვემო იბერიის“ კათალიკოსი უფროსია „ზემო ივერიის“ კათალიკოსთან შედარებით

ამის შემდეგ, აფხაზეთის საკათალიკოსო შეეცადა გამხდარიყო ლიდერი საქართველოს ეკლესიისა, მისი მეთაურები ზოგჯერ სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის სახელით გამოდიოდნენ. მაგალითად, მოღწეულია ერთი საბუთი, რომელსაც ადასტურებს სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი გრიგოლი, რომელიც იყო ბიჭვინთის მამამთავარი, „გრიგოლ მწყემსი ქრისტეს მიერ ყოვლისა

საქართველოს კათალიკოზი“ (ქართ. სამართლის ძეგლები, III, გვ. 675). ასე რომ, XV საუკუნის შემდეგ აფხაზეთის საკათალიკოსო ქართლის ეკლესიას კი არ გამოეყო, პირიქით, თავისი თავი ერთადერთ „ქრისტეს მიერ“ დადგენილ „ყოვლისა საქართველოს“ მწყემსად გამოაცხადა.

როგორც ითქვა, აფხაზეთის საკათალიკოსო გარკვეული თვალსაზრისით გაძლიერდა კიდევ, მაგრამ მისი წარმატება შეაჩერა მთიელი წარმართული ტომების შემოსევებმა. მთიელი წარმართი ჩერქეზულ-ტომები, უპირველეს ყოვლისა, უტეგდნენ აფხაზეთში არსებულ ეკლესიებსა და მონასტრებს. ქართული სულიერი კულტურის უძველეს კერებში, საეპისკოპოსო თუ სამრევლო ტაძრებში დაგროვილი იყო აურაცხელი განძი, ჩერქეზები ანადგურებდნენ, იტაცებდნენ განძს, არ ინდობდნენ ადამიანებსაც, XIX ს-ის დასაწყისში ამ მხარეში მოგზაური ფრანსუა გამბა წერდა ბიჭვინთის ტაძრის შესახებ - „აქ ღღემდე შემორჩენილია ნანგრევები, ან უფრო სწორედ თითქმის მთლიანი კედლები)ველი მონასტრისა, რომელიც დიდი ხნის წინათ ჩერქეზების შემოსევების მოუტოვებიათ“ (გამბა, მოგზაურობა ამიერკავკასიაში, 1987 წ., გვ. 79). ბიჭვინთის ღიღებულ ტაძარში თითქმის მთელი 800 წლის მანძილზე, თუ უფრო მეტი ხნით არა, უფალ ღმერთს მხოლოდ და მხოლოდ ქართული ენით ადიდებდნენ.

თუ როგორ პატივს სცემდნენ ქართველი მღვდელმთავრები ბიჭვინთის ღვთისმშობელს, ეს მათი ზეალტაცებული მიმართვიდანაც ჩანს: „ეჰა ასულო მშვენიერო, იოვაკიმის ნაყოფო, სიტკბოებით აღსავსეო, ანას მორჩო, რტო გადაფრენილო, სოლომონის ვენახო, რქა მეწამულო, დავითის ყვავილო, დაბადებულთა სულნელმყოფო, იესეს კვერთხო, დიდებით აღყვავებულო, იუდას შროშანო, დაბადებულთა სამკაულო, იაკობის

კიბეო ზეცად მიმართ აღმართებაო, ისაკის ვარდო უბიწოებით აღყვავებულო, აბრამის კვირტო ღიდებით აღმოფრჩვნილო, სემის დასაბამო, ნათესავთა მშვიდობაო, ნოეს სულისა სამოსელო, დაულპოლველო, ევას ნათელო და მწუხარებისა უჩინო მყოფელო, ადამის ღიდებო, სამოთხეო პირმეტყველო ღმრთისა მამისა მხოლოსა წინათვე გამორჩეულო და ძისა მხოლოსა პირველ საუკუნეთა მამისაგან შობილსა დედად ქალწულებით უთესლოდ მშობელად განწესებულო და სულისა წმიდისა ტაძარო, რომელმან ერთი სამებისაგანი შეიწყნარე და უაღრეს ყოველთა ბუნებათა შვე ძე მხოლოდ შობილი“ (ქართ. სამართლის ძეგლები, ტ. III, გვ. 640), რაოდენ მტკივნეული უნდა ყოფილიყო ქართველებისათვის ბიჭვინთის ტაძრის მოქმედების გაუქმება.

ჩერქეზთა თავდასხმის შედეგად ზედიზედ გაუქმდა მოქვის, დრანდის, ბედიის საეპისკოპოსოები და, ცხადია, ბიჭვინთის კათედრაც. უცხოელი მოგზაურები და დამკვირვებლები დაბეჯითებით წერდნენ, რომ აღნიშნულ საეპისკოპოსოთა მოსახლეობას წარმოადგენდნენ ქართველები.

ნ. ბერძენიშვილი წერს: „გრანჟიეს მოწმობა იმითაა საინტერესო, რომ ის მოქვეს სამეგრელოში გულისხმობს, მაგრამ კიდევ უფრო საინტერესოა იმით, რომ აქ ის საჭიროდ სცნობს სამოღვაწეოდ შეისწავლოს მეგრული და ქართული, რომ მასასადამე მოქვის რაიონი მეგრელებით დასახლებული ეგულება (ქართული სახელმწიფო და ქრისტიანობის ენა), რაც მისიონერული მოღვაწეობისათვის აუცილებელია.

აქ რომ იმ დროს სხვა ენის ხალხს ეცხოვრა, გრანჟიე (და მისიონერები) ამ ხალხის ენის შესწავლას ასევე, საფიქრებელია, საჭიროდ დაინახავდნენ... ასე, რომ მოქვის რაიონი (მოქვის საეპისკოპოსო) მე-17 საუკუნის დასაწყისს არა მარტო პოლიტიკურად სამეგრელოა,

ის ეთნიკურადაც მეგრელებით არის დასახლებული“ (ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, 1990, გვ. 612).

ასევე აბსოლუტურად ქართული იყო დრანდისა და ბედიის საეპისკოპოსოები: „ცხადია, რომ დრანდა, ისევე როგორც ბედია, სამეგრელოშია“ (იქვე, გვ. 618). ნ. ბერძენიშვილი ასეთ დასკვნის გაკეთების დროს ეყრდნობა პატრი იოანესა და სხვათა მოხსენებებს და წერს: „იგულისხმება, რომ დრანდის რაიონი, ისევე როგორც ბედიისა, ქართველებითაა დასახლებული“ (იქვე, გვ. 618).

თვით ისეთი მკვლევარიც კი, როგორიცაა ი. ვორონოვი, რომელსაც აფხაზეთში ქართველობის დანახვა არ სურს, წერს, რომ დრანდის ბოლო ეპისკოპოსი განდევნილ იქნა თავისი კათედრიდან აფხაზეთის სამთავროს გაფართოების შედეგად, ე.ი. იმის გამო, რომ დრანდის საეპისკოპოსო მოექცა აფხაზ მთიელთა ხელქვეშ და ამის გამო ეპისკოპოსს იქ აღარ ედგომებოდა. ვორონოვი ჩამოთვლის დრანდელი ეპისკოპოსების სახელებს, რომელნიც ცნობილნი არიან წყაროებში, ბოლო ეპისკოპოსი გაბრიელი იძულებული გამხდარა XVII საუკუნეში მიეტოვებინა დრანდა, რის შედეგაც ის იერუსალიმში წასულა, ხოლო ვახუშტის დროს კათედრა უკვე გაუქმებულია. მთლიანი წინადადება ასეთია: **«Известны имена четырёх Драндских епископов - Федора, жившего в первой половине XV века, Сабы (Савви), отмеченного в надписи на одной из икон, найденных в Сванетии, Филиппа, который в первой половине XVI века принимал участие в соборе, созванном по случаю падения нравственности в Имеретии, и Гаврила, вынужденного покинуть Дранду в результате включения этой территории в состав Абхазского княжества в третьей**

четверти XVII века и скончавшегося в Иерусалиме» (В мире архитектурных памятников Абхазии, Москва, 1978 г., стр. 105).

ასეთივე ბედი ეწია, როგორც აღინიშნა, ბიჭვინთის კათედრასაც. ბიჭვინთა საკათალიკოსო ტაძარი იყო და „კათოლიკე პატრიარქთა“ საყდარი ბიჭვინთაში მდებარეობდა. ჩვენს ისტორიოგრაფიაში მიღებული თვალსაზრისით, „საკათალიკოსო ტაძრი ბიჭვინთიდან გელათში გადმოვიდა 1545-1569 წლებს შორის“ (ბ. ლომინაძე). მიზეზი ჩრდილოელი წარმართული ტომების შემოსევა ყოფილა „...ოსმალების თუ მათი გავლენის ქვეშ მყოფი ჩრდილო ტომების უშუალო შემოტევა აფხაზეთზე, მათმა მიახლოებამ ბიჭვინთისაკენ, უეჭველია, შეაფერხა ქრისტიანული მრევლისა და მასთან ერთად საკათალიკოსო საყმოს ნორმალური განვითარება აფხაზეთში. ომებმა შეაფერხეს კათალიკოსის უშიშარი მისვლა-მოსვლაც სამწყსო საეკლესიო საქმეებზე და საფრთხე შეუქმნეს კათალიკოსის ფიზიკურ არსებობას. ყველა ამ საშინაო და საგარეო პოლიტიკურმა სიტუაციამ XVI საუკუნეში იძულებული გახადა ევდემონ ჩხეტიძე დაეტოვებინა ბიჭვინთა და გადმოენაცვლა გელათში, პოლიტიკურ ცენტრში“ (მ. რეხვიაშვილი, იმერეთის სამეფო, 1989, გვ. 49).

სავარაუდოა, რომ ბიჭვინთამ განაგრძო არსებობა როგორც ერთ-ერთმა რეზიდენციამ კათალიკოსისა, ყოველ შემთხვევაში, სწორედ ბიჭვინთა ითვლებოდა საკათალიკოსო სასულიერო ცენტრად XVIII საუკუნეშიც. ამ საკათალიკოსოს ერთ-ერთ საბუთში აღნიშნული იყო, რომ მისი იური-სდიქციის უკიდურეს საზღვარს ჩრდილო-დასავლეთით წარმოადგენდა პუნქტი „კაფა“ – უცხოელები და კერძოდ იტალიელები, რომელთაც შავი ზღვის სანაპიროზე ამ დროისათვის ჰქონდათ თავიანთი ფაქტორიები, სავაჭრო ცენტრები, ყირიმის ნახევარკუნძულს უწოდებდნენ კაფას კუნძულს,

ზოგჯერ კი მის აღმოსავლეთ ნაწილს, სადაც მდებარეობდა ქალაქი „კაფა“. კაფასთან საქართველოს შავი ზღვისპირეთს ჰქონდა მჭიდრო კავშირი და მართლაც ჩვენს ქვეყანასთან ვაჭრობას გენუის ხელისუფლება კაფას საშუალებით ახორციელებდა. საქართველოს სამეფო კარიც დაინტერესებული ყოფილა კაფასთან ვაჭრობით და მართლაც ამ პუნქტთან საქართველოს გაცხოველებული ურთიერთობა ჰქონია და ამის გამო ქალაქ კაფაში მრავლად ცხოვრობდნენ ქართველები (ე. მამისთვალაშვილი, საქართველოს შავი ზღვისპირეთის ისტორიიდან, გაზ. „სახალხო განათლება“, 18.X.89). კაფას შემდგომში ეწოდა ფეოდოსია და სწორედ კაფა ითვლებოდა აფხაზეთის საკათალიკოსოს იურისდიქციის ერთ-ერთ სასაზღვრო პუნქტად. „კათალიკოზის საკურთხი არს სამწყსო ლიხისა და კაფას შუა, რუსეთის სამზღვარსა და ჭანეთს შუა“ (ქართ. სამართ. ძეგ., II, გვ. 180).

„მცნებაი სასჯულსო“ დაწერის დროისათვის იურისდიქციის საზღვრები ასეა განსაზღვრული: „ლიხთა ამერიისა, ჭოროხისა აქეთ, ოსეთსა აქეთ, ზღვაი პონტოსა აქათ სადა დიდისა ბიჭვინთის საზღვარი მიაწევს“ (ქართ. სამ. ძეგ., III, გვ. 223). საუკუნეთა შემდგომ საკათალიკოსოს საზღვარი ფაქტიურად უკვე რამდენადმე შემცირდა, მაგრამ აფხაზეთის ახალი მოსახლეობაც, რომელშიც არსებობდნენ ძველი ქრისტიანული დაფენებანი, ასევე ახალი ნახევრად წარმართულიც, თავის თავს ქრისტიანულს უწოდებდა და ჩვენი ეკლესიის მრევლს წარმოადგენდა, მაგრამ ახალ მრევლსა და ძველ მრევლს შორის დიდი განსხვავება იყო და დიდი დრო ესაჭიროებოდა მას ძველი აფხაზეთის მრევლის სიმაღლემდე მისაღწევად.

როგორც VIII-X, ისე XI-XVIII საუკუნეებში, და, ასევე 1820 წლამდე, რუსეთის მიერ მის გაუქმებამდე, აფხაზეთის საკათალიკოსო სავსებით ქართულენოვან ეკლესიას წარმოადგენდა.

ამას ნათლად უჩვენებს მრავალი მაგალითი, რომელთაგან ზოგიერთი აშკარად ხელშესახებია. მაგალითად, ლიხნის ტაძრის ფრესკების ქართულენოვანი წარწერები. საკუთრივ აფხაზეთში არსებული მრავალი ქართულენოვანი საეპისკოპოსო (ცენტრები მწიგნობრობა-განათლებისა), რომელნიც ერთიანი საქართველოს სახელმწიფო რღვევა-დაუძღურების შემდეგ კავკასიის მთებიდან შემოჭრილი წარმართების (ადიდე-ჩერქეზების) მიერ იქნა უწყალოდ განადგურებული

ქართული ენით ევედრებოდნენ ღმერთს აფხაზი ღვთისმსახურები საუკუნეთა მანძილზე. ეს ჩანს წარწერებიდან მოქვის სახარებისა – „მოქვის ღვთისა მშობელო შეიწყალე სული თქვენ წინა მღებისა მოქველ მთავარეპისკოპოზისა აბრაჰამისა“; „ყოვლად წმიდაო დედოფალო ღვთისმშობელო დაიცევ და შეიწყალე ორთავე ცხოვრებასა შიგან მოქვისა მეტრაპეზე გიორგი დეკანოზი“; „დიდება ღმერთსა სრულ მყოფელსა ყოვლისა კეთილისასა, დაიწერა წმიდა ესე ოთხთავი დასაბამითგან წელთა 1300“; და ბოლოს „...ჩვენნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილია და კეთილად ხანმეტნიცა და საბაწმინდურიცა...“ (იქვე, გვ. 173).

როგორც ზემოთ მოყვანილიდან ჩანს, მოქვის სახარების მეპატრონენი, მოქვის ღვთისმსახურნი „ჩვენ სახარებას“ უწოდებენ.)ველქართული ხანმეტი და საბაწმინდური რედაქციები ცნობილია VIII საუკუნის შემდეგ. მოქველი ღვთისმსახურნი თავიანთ თავს აკუთვნებდნენ ქართველ ხალხს და ამიტომაც წერდნენ: „ჩვენნი სახარებანი პირველთაგან წმიდად თარგმნილია“, ე.ი. IV-VI საუკუნეებშიც ხანმეტობისას და შემდეგაცო.

ამავე მოქვის სახარების წარწერებიდან ჩანს, რომ 1300 წლამდე მოქველი მთავარეპისკოპოსი ყოფილა აბრაჰამი, მის შემდეგ მოქველი

მთავარეპისკოპოსია დანიელი, შემდგომ ეპოქაში XVI საუკუნისათვის მოქველი მთავარეპისკოპოსია ფილიპე ჩხეტიძე (უფრო ადრე, 1438 წლისათვის მოქველი მთავარეპისკოპოსი ყოფილა რომანოზი, XVI საუკუნეში მთავარეპისკოპოსი გრიგოლ მაგძნის ძე, ექვთიმე საყვარელიძე, რომელიც შემდეგ 1605 წლიდან აფხაზეთის კათალიკოსი გამხდარა, შემდეგ ანდრია საყვარელიძე, XVII ს-ში – იაკობი (იხ. იქვე, გვ. 174). აქედან ჩანს, რომ მოქვის ღვთისმსახურებს არავითარი კავშირი არა აქვთ ადიღურ სამყაროსთან, ისინი მხოლოდ და მხოლოდ ქართულ ეთნოსს განეკუთვნებიან.

აფხაზეთის ეთნიკური შემადგენლობის განსაზღვრისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ აფხაზეთის კათალიკოზი ექვთიმე საყვარელიძე ბიჭვინთის სახელოვან ტაძარს (1600 წლი-სათვის) სხვა წმიდა წიგნებთან ერთად სწირავს „ქართლის ცხოვრებას“. კერძოდ, მას ბიჭვინთისათვის შეუწირავს შემდეგი წიგნები: „ერთი ოქროს კონდაკი მელნით დახატული, ერთი სხვაი ეტრატისაი კონდაკი... ერთი ჟამნი, ერთი დავითნი, ერთი კურთხევაი... ერთი ქართლის ცხოვრებაი დახატული“ (ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 387). „ქართლის ცხოვრება“ – წმიდა წიგნების გვერდით, წმიდა წიგნების რანგშია აყვანილი აფხაზთა კათალიკოსების მიერ.

კათალიკოსი გრიგოლ ლორთქიფანიძე აფხაზეთის ეკლესიის სამწყვსოს ქართველებს უწოდებს და წერს, რომ ქართველთა შემწე და მფარველმა ღვთისმშობელმა ქართველი მრევლისათვის გამოაგზავნა აფხაზეთში (ე.ი. ქვემო ივერიაში) ანდრია მოციქულიო. არსებობს 1732 წლის კიდევ ერთი „შეწირულობის წიგნი კათალიკოზ გრიგოლ ლორთქიფანიძისა ბიჭვინთისადმი“ (იქვე, გვ. 716). სწორედ ამ შეწირულობის სიგელში აღნიშნავს აფხაზეთის ნეტარი კათალიკოზი,

რომ ბიჭვინთის ღვთისმშობლის, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსოს სამწყსოს ქართველები შეადგენდნენ. კერძოდ, ის ამ სიგელში წერს: „...ვითარცა იგი პეტრე მოციქულსა მიეცა ჰურიათა მოქცევაი, ზოლო პავლეს წარმართთა ზედა, აგრეთვე პირველ წოდებულსა ანდრეას მოეცა ჩრდილოეთისა ქვეყანა მოქცევად ჩვენებითა წმიდისა ღვთისმშობლისათა, რამეთუ ჩვენ ქართველნი მისნი წილზღომილნი ვართ... ამათ კათალიკოზთა და საჭედ მპყრობელთა ბიჭვინთისა ღვთისმშობლისათა მსახურება საყდრისა დიდად ეღვაწად“ (იქვე, გვ. 727). აქედან ჩანს, რომ წმინდა ანდრეას მიერ მოქცეული დასავლეთ საქართველოს, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსოს მრევლს მხოლოდ და მხოლოდ ქართველები შეადგენდნენ.

აფხაზეთის საკათალიკოსომ დასავლეთ საქართველოს ყოველ კუთხეში (სამეგრელოსა, გურიასა, იმერეთსა, რაჭა-ლეჩხუმსა თუ სვანეთში) შეინარჩუნა)ველი სიდიადე და ის ღირსეულად არსებობდა რუსეთის მიერ დასავლეთ საქართველოს ანექსიამდე. იმის შემდეგაც კი, რაც ქართლ-კახეთის სამეფოს მომცველი ზემო ივერიის ეკლესიის ავტოკეფალია რუსებმა უკანონოდ გააუქმეს 1811 წელს, ქვემო ივერიის საკათალიკოსო არსებობას განაგრძობდა 1820 წლამდე იმერეთის ცნობილ საეკლესიო აჯანყებამდე. მართალია, ამ დროისათვის აფხაზეთის საკათალიკოსო ტახტი თავისუფალი იყო, მაგრამ მის მოსაყდრეს ფაქტიურად წარმოადგენდა დოსითეოს ქუთათელი მიტროპოლიტი. მის მიერ გაცემული ბოლო საეკლესიო საბუთები 1818 წლით თარიღდება, ეს მიტროპოლიტი რუსის ხელისუფლებმა დააპატიმრეს და ცემითა და სასტიკი ტანჯვით ამოხადეს სული. ამით ფაქტიურად დამთავრდა ქვემო ივერიის, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსოს ათასწლოვანი ისტორია. როგორც ზემო ივერიის, ასევე ქვემო

ივერიის ეკლესიები რუსეთის ეკლესიამ მიიერთა, მაგრამ ამის შემდეგაც, საბედნიეროდ, როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოს ეკლესიებში წირვა-ლოცვა ძველებურადვე ქართულ ენაზე მიმდინარეობდა და მიუხედავად დიდი სურვილისა, სლაგურმა ენამ ოდნავადაც კი ვერ დაჩრდილა სრულიად საქართველოში ძველი ქართული საეკლესიო ენა და ყოველ კუთხეში ქართველ მრევლს კვლავ ქართველი სამღვდელოება ემსახურებოდა.

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე

11.01.2011.

განმარტება სამღივნოსათვის

ამ წერილში გადმოცემულია შემდეგი თვალსაზრისი:

1. სახელწოდება „ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი“ ზოგიერთ წრეებში (რუსეთსა და სხვაგან) გაგებულ იქნა ისე, თითქოსდა საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდმა აღადგინა ისტორიული აფხაზეთის საკათალიკოსო და ის სამართავად გადასცა უწმიდეს პატრიარქს. მათ მიიჩნიეს, რომ მართალია უნდა აღსდგეს ისტორიული „აფხაზეთის საკათალიკოსო“, მაგრამ ის სამართავად უნდა გადაეცეს აფხაზეთის საეკლესიო სეპარატისტებს (ამ მოსაზრებას გამოთქვამს ნ. დბარი თავის წიგნში „აფხაზეთის ეკლესიის მოკლე ისტორია“).

ჩვენს წერილში მითითებულია, რომ აღდგა არა აფხაზეთის საკათალიკოსო, არამედ უკვე არსებულ ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიას მიენიჭა ახალი სახელი და ის სამართავად გადაეცა უწმიდეს პატრიარქს.

2. აღნიშნული საეკლესიო სეპარატისტი ნ. დბარი და სხვანი იმეორებენ საბჭოთა ეპოქაში ოფიციალური ისტორიოგრაფიის მიერ განმტკიცებულ თვალსაზრისს, რომ თითქოსდა, დასავლეთ საქართველო IV ს-დან IX-X სს-მდე იმყოფებოდა კონსტანტინოპოლის იურისდიქციის ქვეშ, სადაც მას ჰქონდა თავისი საეპისკოპოსო კათედრები და მხოლოდ 500-600 წლის შემდგომ, IX-X ს-დან მცხეთის ეკლესიამ დასავლეთ საქართველოში გააუქმა კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში მყოფი ბერძნულენოვანი საეკლესიო კათედრები. იგივე თვალსაზრისი აქვთ საბჭოთა ეპოქის ქართველ ისტორიკოსებსაც. მათ იმოწმებს კიდევაც ნ. დბარი თავის წიგნში და ასევე სხვანიც. ნ. დბარის თვალსაზრისით დასავლეთ საქართველოში არამხოლოდ ბერძნულად, არამედ აფხაზურ ენაზეც აღევლინებოდა წირვა-ლოცვა, რომელიც თითქოსდა პროზული ტურმა ქართულმა ეკლესიამ არაკანონიკურად გააუქმა.

ჩვენს წერილში კი მოკლედაა გადმოცემული რეალური ისტორია ქართულ, ბერძნულ და სომხურ წყაროებზე დაყრდნობით. ამონარიდები ამ წყაროებიდან მოყვანილია კიდევ ჩვენს წერილში.

3. რუსულ საეკლესიო „პრავასლავნაია ენციკლოპედიაში“ სტატიაში „აფხაზეთის საკათალიკოსო“ ნათქვამია, რომ დასავლეთ საქართველოში ქართული ენა და კულტურა გავრცელდა

მხოლოდ არაბობის დროს. მას შემდეგ, რაც თითქოსდა არაბთა მიერ დევნილი აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობა მასიურად გადასახლდა დასავლეთ საქართველოში და ამის შედეგად დაიწყო დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის „ქართიზაციის“ პროცესი, თითქოსდა ეკლესიებიდან განიდევნა ბერძნულენოვანი წირვა-ლოცვა და მის ნაცვლად დაინერგა ქართულენოვნება. ეს მოსაზრება მთლიანად უცხოა ძველი ქართული საეკლესიო წყაროებისათვის, რაც ასახულია ჩემს წერილში.

ასევე „პრავასლავნაია ენციკლოპედია“ სტატიაში „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია“ ნათქვამია თითქოსდა წმიდა ნინო არის მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობის განმანათლებელი. ეს მოსაზრება ეწინააღმდეგება რუის-ურბნისის „ძეგლისწერას“, სადაც ნათქვამია, რომ წმიდა ნინომ განანათლა „ყოველი სავსება ყოველთა ქართველთა ნათესავისა“, მაშასადამე მან მთელი ერი მოაქცია და არა მისი ერთი ნაწილი. იგივეა ნათქვამი მის ტროპარშიც.

იმავე სტატიაში ნათქვამია, რომ თითქოსდა აფხაზეთის საკათალიკოსო XV-XVI საუკუნეების შემდეგ გამოეყო საქართველოს ეკლესიას და დაიწყო დამოუკიდებელი ცხოვრება, ამ აზრს მრავალი მეცნიერი იმეორებს, რაც დიდი შეცდომაა.

სინამდვილეში, როგორც აფხაზეთის კათალიკოსთა XVII-XVIII სს. საბუთებიდან ჩანს, აფხაზეთის საკათალიკოსო არა თუ გამოეყო საქართველოს ეკლესიას, არამედ თავი წარმოაჩინა როგორც სრულიად საქართველოს უზენაესმა ეკლესიამ და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მესაჭემ, ქართველობის დამცველმა, ამის მიზეზი ის იყო, რომ

აღმოსავლეთ საქართველომ იმ დროს სუვერენიტეტი დაკარგა, მას მუსულმანი ხელმწიფეები მართავდნენ დაახლოებით 120 წლის მანძილზე.

ამავე დროს, დასავლეთ საქართველომ მართლმადიდებელთა მმართველობა შეინარჩუნა, ხოლო მისი საკათალიკოსო სრულიად საქართველოს ეკლესიის მესაჭედ აცხადებდა თავს,

ეს ასახულია ქართულ და უცხოურ წყაროებში, რაც მოყვანილია ჩემს წერილში.

მაშასადამე, გვიანშუასაუკუნეებში აფხაზეთის ეკლესია კი არ გამოეყო საქართველოს ეკლესიას, არამედ სტატუსი აიმაღლა ზოგადქართული ეკლესიის შიგნით.

მეფეების თეიმურაზ II-სა და ერეკლე II-ის დროს კვლავ აღსდგა ქრისტიან მეფეთა ტახტი აღმოსავლეთ საქართველოში, რამაც მცხეთას თავისი ძველი დიდება დაუბრუნა. XVII ს-ის ბოლოს აფხაზეთში დაიწყო ჩრდილოკავკასიელ ადიღე-ჩერქეზების (აფსუათა) შემოსევები, რის გამოც ბიჭვინთა დატოვეს აფხაზთა კათალიკოსებმა და გელათში გადაინაცვლეს. ამის შემდეგ მცხეთელ კათალიკოსს კვლავ უხუცესად, ხოლო აფხაზთა კათალიკოსს უმრწემესად უხმობდნენ. ასე რომ ერთიანი ქართული ეკლესიის მთლიანობა არასოდეს დარღვეულა.